

• LEGĂTURILE PATRIARHIEI DIN ALEXANDRIA CU ȚĂRILE ROMÂNE

MIHAI RĂUSANU

De la monografia lui Dimitrie G. Ionescu din anul 1935, relațiile Patriarhice de Alexandria cu Țările Române n-au mai constituit subiectul unei analize care să urmărească această problemă pe o perioadă mai îndelungată, pe parcursul a mai multor secole. Este adevărat, există unele lucrări meritorii, dar care s-au rezumat doar la anumite perioade limitate din istoria acestor relații (N. Șerbănescu, Nicolae M. Popescu, I. Dură etc.) sau au tratat această problemă într-un context mai larg (Al. Elian, T.G. Bulat). Deși s-a încercat schițarea momentelor principale ale acestor raporturi (I. Crăciunaș, I. Pulpea-Rămureanu), totuși lipsește o analiză detaliată și obiectivă, a relațiilor Patriarhiei de Alexandria cu Țările Române, fondată pe studiile apărute în ultimele decenii. Contribuția noastră modestă¹ constă în încercarea de a suplini aceste lipsuri și de a sublinia momentele principale din istoria respectivelor relații pe parcursul a două secole (1583-1783)².

*

* * *

După Palestina, creștinismul se va răspândi pe scară largă în Egipt, aici fiind propovăduit, după Sfânta Tradiție, de către sfântul apostol și evanghelist

---

¹ O astfel de analiză pentru alt spațiu aparține lui M. Păcurariu, *Legăturile țărilor române cu Patriarhia Antiohiei*, ST. an. XVI, nr. 9-10, 1964, p. 593-621. La cunoașterea istoriei Patriarhiei de Alexandria amintim și lucrarea în grecește a lui Hrysostomos Papadopoulos, *Istoria Bisericii Alexandriei (62-1934)*, Alexandria, 1935, (XVI + 930 p.).

² Această încercare de a urmări evoluția raporturilor Țărilor Române cu Patriarhia de Alexandria pe parcursul a două secole își are textul de bază în conținutul unei lucrări de seminar. Cu acordul și sprijinul direct al domnilor profesori Ștefan S. Gorovei și Dumitru Năstase, cărora le mulțumim și pe această cale pentru sugestiile și sfaturile oferite, am revenit asupra acestui text și l-am definitivat în forma în care se prezintă acum în rândurile de față.

³ Ca semnificație, anul 1583, în stadiul actual al cercetărilor, marchează cronologic primul contact al Țărilor Române cu Patriarhia Alexandriei, iar anul 1783 reprezintă ultimul an de păstorire al patriarhului Chiprian (1766-1783).

Marcu, care va muri mucenicește în anul 63 al erei noastre la Alexandria. La sfârșitul secolului al II-lea funcționa aici școala catehetică, iar pe parcursul secolului următor, Biserica Alexandriei va deveni una din cele mai însemnate ramuri ale Ortodoxiei ecumenice. În semn de cinste, sinodul de la Niceea din 325 lăsa în seama Alexandriei calcularea datei Paștilor, ce urma a fi comunicată ulterior întregii Biserici. Deoarece cu anul 330, orașul Constantinopol devenea capitala Imperiului roman, la al doilea sinod ecumenic, din 381, se preciza prin canonul trei ca mitropolitul Constantinopolului să aibă aceeași cinste pe care o avea episcopul Romei ; după el, urma cel din Alexandria (până atunci primul) și apoi cei din Antiohia și Ierusalim (de la 451).

Biserica Alexandriei a dat ierarhi dintre cei mai de seamă : Dionisie cel Mare (160–224), sfântul Atanasie cel Mare (295–373) și sfântul Chiril (370–444), ultimii doi aducându-și prin învățăturile lor o contribuție capitală la salvarea ortodoxiei, primejduită de ereziile ariană și nestoriană. Consolidată față de primejdiile ce veneau din exteriorul ei, Biserica Alexandriei va sfârși prin a fi ruptă în două, datorită disensiunilor din interior. După sinodul din anul 451, cu păstoria lui Dioscor, Patriarhia va fi sfâșiată de monofiziți, care conduși de acesta nu recunosc hotărârile sinodului. Atunci s-a adoptat dogma că în domnul nostru Iisus Hristos însumează două inseparabile și nu doar natura divină, care o absorbise pe cea umană. După această ruptură Biserica ortodoxă a Alexandriei este numită melhită, de la malek-rege, adică biserica care păstra credința împăratului de la Constantinopol. Frământările dintre ortodocși și monofiziți, numiți și copti, adică egipteni, continuă până la cucerirea arabă din 640, moment care va duce la o despărțire definitivă, iar până la 1517, când sultanul Selim I cucerea Egiptul, ortodocșii, în număr restrâns, au fost mereu persecutați¹

După o perioadă îndelungată de decădere, Patriarhia Alexandriei reîntră într-o epocă de renaștere și înflorire datorită păstoririi lui Ioachim cel Vestit (1487–1567), urmat de alți ierarhi vrednici precum Meletie Pigas (1590–1601) și Chiril Lukaris (1601–1620).

Așezarea geografică a Patriarhiei, situată la mare depărtare de Țările Române, a constituit cauza pentru care primele contacte cu Alexandria au avut loc destul de târziu. Legăturile s-au înnodat mai puternic îndeosebi când patriarhul Meletie Pigas a îndeplinit și funcția de locuitor de patriarh la Constantinopol în perioada 1596–1598², funcție care micșora considerabil depărtarea geografică dintre Alexandria și Țările Române.

¹ I. Crăciunaș, *Patriarhia Alexandriei*, MMS, 1959, nr. 5–6, pp. 379–381 ; Ioan Pulpea-Rămureanu, *Legăturile Patriarhiei de Alexandria cu țările române*, ST, 1956, nr. 1–2, p. 59–63.

² Niculae Șerbănescu, *Patriarhul Meletie Pigas și legăturile lui cu țările române*, BOR, 1945, nr. 11–12, partea I a studiului, p. 711. Despre lăcomia turcilor, Meletie spunea că „n-ar putea s-o sature decât Atlanticul, dacă în loc de apă ar fi de aur“ (*Ibidem*, p. 708).

Născut la 1549 în orașul Handachia din insula Creta, Meletie, însușindu-și o bogată pregătire cărturărească, va duce o luptă aprigă pentru apărarea ortodoxiei contra propagandei iezuite. Alungat din insulă, pleacă spre Sinai, unde rămâne până la 1579, după care pleacă la Ierusalim, unde va fi numit protosinghel. Apoi va deschide prima școală creștină din Egipt din evul modern, iar la sinodul din 1583, convocat la Constantinopol pentru a se lua o hotărâre în privința modificării aduse calendarului iulian de papa Grigorie al XIII-lea (1572–1585), el înainta un „tomoș alexandrinus”, prin care respingea calendarul gregorian pentru greșeli în calcularea datei Paștelui. A scris și țarului Feodor Ivanovici pentru a-l opri să primească modificările, iar la 1593 trimitea pe Chiril Lukaris, învățăcelul său, ca exarh patriarhal în Polonia, manifestând interes față de dreptcredincioșii de aici și din Ucraina, printre care iezuiții aveau succese. În urma sinodului din același an, convocat pentru recunoașterea înființării patriarhatului rus, legăturile sale cu Rusia se întăresc³.

Legăturile lui Meletie Pigas cu Țările Române se datorează, după Niculae Șerbănescu, mai multor împrejurări: nevoia de ajutor pentru Patriarhie, mijlocirea păcii între Mihai Viteazul și otomani și, nu în ultimul rând, necesitatea contracarării propagandei romano-catolice, dacă se ține seama de faptul că mama lui Mihnea al II-lea era catolică, de situația că Petru Cercel era ajutat să ocupe tronul muntean de Franța și de papă și de faptul că Petru Șchiopul era dispus să accepte din 1587, unirea cu Roma, dată fiind prezența în Moldova a lui Bartolomeo Brutti⁴.

Credem că motivul principal care a stat la baza stabilirii unor relații strâse între Patriarhia Alexandriei și Țările Române este propaganda romano-catolică, în fața căreia cele două părți erau aproape în aceeași măsură amenințate. Avem în vedere aici și sinodul din august 1594 de la Iași, sub conducerea exarhului Nichifor Dascălul al Patriarhiei de Constantinopol la care iau parte ierarhii Moldovei și Țării Românești. Sinodul era îndreptat contra expansiunii catolice în țările supuse coroanei poloneze într-o vreme când propaganda catolică se apropia de hotarele Ortodoxiei române, în preajma sinoadelor de unire de la Brzesc⁵.

Cronologic, primul contact al Țărilor Române cu Alexandria, într-o vreme când Meletie Pigas nu era patriarh, îl avem la 11 octombrie, 1583, când acesta

³ *Ibidem*, p. 699–705, 708–709.

⁴ *Ibidem*, partea a doua a studiului, în BOR. 1946, nr. 7–9, p. 352–356.

⁵ Alexandru Elian, *Legăturile Mitropoliei Ungrovlahiei cu Patriarhia din Constantinopol și cu celelalte Biserici ortodoxe de la întemeiere până la 1800*, BOR. 1959, nr. 7–10, p. 917. La Iași, Iorga susține că s-a ținut alt sinod îndreptat contra propagandei catolice în ținuturile rusești și românești. Dacă în privința datei la care s-a ținut sinodul (13–17 august 1595), Iorga oferă știri sigure, nu același lucru îl face în privința participanților și a problemelor ce s-au discutat atunci (*Istoria Bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, ed. a II-a, v. I, p. 204–207). Indiferent dacă în realitate a existat unul sau două sinoade, problema principală este aceea a conținutului acestor dezbateri, despre care deținem informații puține.

scria domnului muntean Mihnea al II-lea, recent mazilit, pentru a-l încuraja. A purtat o bogată corespondență și cu Petru Șchiopul, care-i scrisese scrisori „pline de prietenie”, și plănuise chiar o vizită în Țările Române, care însă a fost anulată de venirea la Constantinopol a șefului său ierarhic, patriarhul Silvestru al Alexandriei ⁶.

Împrejurările enumerate de N. Șerbănescu credem că pot fi rezumate la una singură : eforturile interesate ale Patriarhiei, de durată în timp, de a câștiga pe orice cale (prin cuvintele de încurajare adresate către Mihnea al II-lea, prin sprijinul diplomatic acordat lui Mihai Viteazul) sprijinul și simpatia Țărilor Române în fața puternicei acțiuni de prozelitism desfășurată de catolici. Unele demersuri datează dintr-o vreme când Pigas nu era patriarh și s-ar datora faptului că el a întrevăzut importanța Țărilor Române în lupta de apărare a Ortodoxiei față de intențiile vădit ofensive ale iezuiților. Poate tocmai datorită acestui fapt a lăsat ca urmaș în scaunul patriarhal pe Lukaris, colegul de studii din Veneția și Padova al domnului Radu Mihnea ⁷, care a domnit alternativ în Țările Române (în intervalul 1611–1626), cu scopul de a întări astfel legăturile Patriarhiei cu Țările Române. În același scop a căutat să câștige prietenia lui Mihnea al II-lea care va avea o nouă domnie în Țara Românească (1585–1591) într-o perioadă în care, nu întâmplător, Meletic Pigas desfășura o bogată activitate diplomatică.

După ce a ajuns patriarh, Pigas cerea ajutor pentru că „noi nu avem nici o proprietate și nici un alt lucru și nici patriarhatul... , ci stăm în casa altuia cu chirie” ⁸. La alegerea unui nou patriarh, trebuia să se achite sultanului suma de 3 000 de galbeni, iar întrucât Biserica din Egipt suferea mult din partea turcilor și a cvreilor, patriarhul Meletic va trimite după ajutoare în Creta, Rusia și Țările Române. Suma adunată în Țările Române va fi confiscată însă de patriarhul Constantinopolului, Ieremia al II-lea, prin reprezentantul său de la București ⁹. În calitate și de loțiitor al patriarhiei ecumenice, Meletic Pigas va mijloci recunoașterea mitropolitului Ungrovlahiei, Eftimie al II-lea, potrivit rânduielilor canonice ^{9 bis} și se va arăta favorabil propunerii lui Ieremia Movilă, care, după crearea patriarhiei de la Moscova, vroia același lucru pentru fratele său,

⁶ N. Șerbănescu, *op. cit.*, partea a doua, p. 352–356.

⁷ Până la prima domnie munteană (1601–1602). Radu Mihnea a stat sub îngrijirea călugărilor de la mănăstirea Ivron iar pentru perfecționarea studiilor este trimis la Veneția și Ragusa. (N. Stoicescu, G. Lăzărescu, *Țările Române și Italia până la 1600*, Ed. Științifică, București, 1972, p. 110).

⁸ N. Șerbănescu, *op. cit.*, partea a doua, p. 352–363.

⁹ *Ibidem*, partea I, p. 708. Vezi și nota 5, p. 708.

^{9 bis} Al. Elian, *op. cit.*, p. 917 („în chestia mitropolitului, am făcut cum ați voit ; căci am fost de părere să ne arătăm miloși, cu cât și nevoile o cer”).

Gheorghe Movilă, care atunci era mitropolit în Moldova¹⁰. Înainte de a se fi luat o hotărâre în privința ultimei chestiuni și înainte de a se fi pus în scris tomos-ul patriarhal pentru eparhia Hușilor, patriarhul va trebui să plece la Alexandria, după ce anterior, din cauza problemelor Patriarhiei ecumenice, pierduse a doua oară posibilitatea de a vizita Țările Române, la dorința domnului moldovean¹¹. Va trimite mitropolitului Eftimie al II-lea o „Biblie“, iar mitropolitului Gheorghe al Moldovei, în semn de prețuire, o cârjă patriarhală și o mantie cu patru râuri, cum poartă patriarhii răsăriteni¹².

Înainte de a se urca pe scaunul Alexandriei, rămas vacant după moartea lui Meletie Pigas (1601), Chiril Lukaris trecea pentru prima oară prin Țările Române în drum spre cneazul ortodox Vasilie de Ostrog. Misiunea sa consta în ducerea unei scrisori patriarhale din Constantinopol datată în aprilie 1594, către cneaz în care se cerea să nu îngăduie ca „vreo înnoire, fie a papistașilor, fie a luteranilor, să se încuibeze în eparhiile voastre și să sape frumusețea întemeiată de Dumnezeu a credinței și predaniilor părintești“. În orașul Vilna va ajuta la întemeierea unei tipografii, unde se va tipări o scriere a lui Meletie Pigas¹³.

Mai târziu, la începutul secolului al XVII-lea, evenimentul hotărâtor pentru dezvoltarea culturală a sud-estului european l-a constituit reorganizarea Școlii Patriarhiei din Constantinopol (Marea Școală a Neamului) de către Lukaris și numirea lui Teofil Coridaleu ca profesor¹⁴.

Chemat de Meletie Pigas pentru a-i urma la scaunul patriarhal, Chiril Lukaris se va opri la Iași pentru a rosti câteva cuvântări bisericești, iar în urma refuzului de a candida la scaunul Patriarhiei ecumenice (1612), va pleca spre Țara Românească (vara anului 1613), unde domnea Radu Mihnea. Ține două omilii în Iași, pentru ca în 1614 să ia parte la sfințirea mănăstirii Radu Vodă din București. La 19 mai 1615 avem știri despre prima închinare făcută de Țara Românească către Patriarhia din Alexandria : mănăstirea Stănești din Vâlcea, căreia i se adăuga satul Șegarcea (1622), în care sat se va construi o mănăstire la 1655, dăruită cu schitul Dâlga-Dolj (1696)¹⁵.

¹⁰ Domnul vroia ridicarea bisericii moldovenești la rang de arhiepiscopie (M. Păcurariu, *Istoria bisericii ortodoxe române*, v. I, 1991, București, p. 629).

¹¹ N. Șerbănescu, *op. cit.*, partea a doua, p. 370, 367 (domnul făgăduia patriarhului Alexandriei ajutor și „mulțime de oameni“, care să-i servească de pază și să-l însoțească în Polonia, unde era puternică propaganda iezuită); N. Iorga, *op. cit.*, v. II, p. 239; Dimitrie G. Ionescu, *Relațiile Țărilor Române cu Patriarhia de Alexandria*, 1935, p. 2-6.

¹² M. Păcurariu, *op. cit.*, p. 630; I. Ivan, *Patriarhi ortodocși în Moldova*, MMS, 1975, nr. 9-12, p. 673.

¹³ Nicolae M. Popescu, *Chiril Lucaris și ortodoxia română ardeleană*, BOR, 1946, nr. 7-9, p. 427-428. Cf. cu nota 3 din textul lucrării noastre în ceea ce privește datarea misiunii (1593, la Șerbănescu). Probabil au fost două călătorii sau una singură desfășurată pe mai mulți ani.

¹⁴ Cornelia Papacostea-Danielopolu, Lidia Demeny, *Carte și tipar în societatea românească și sud-est europeană (secolele XVII-XIX)*, Ed. Eminescu, 1985, p. 151.

¹⁵ I. Pulpea-Rămureanu, *op. cit.*, p. 63-65.

La acest act solemn din 1615 au participat și mitropolitul Ungrovlahiei, Luca din Cipru, episcopii de Râmnic și de Buzău, Matei, mitropolit al Mirelor și egumen la Dealu, precum și Partenie al Chrudei și Ioachim al Dristrei. Cu acest prilej, mitropolitul Luca spunea: „Pentru că în această vreme a venit Preafericitul și Preasfințitul și asemenea Apostolilor și al doilea Scaun, Sfințitul Papă și Patriarh din Marea cetate Alexandria, chiar Chiril, în această țară a Ungrovlahiei, pentru cercetarea neamului creștinesc” și „ne-a binecuvântat pe noi și ne-a învățat. Și fiecare după puterea sa l-a miluit”. Lukaris, până a pleca în Alexandria (1615), pronunță sentințe în procese interne, iar în legătură cu mănăstirile ce se bucurau de autodеспotie, va interveni pentru Bistrița Olteană, statornicind dreptul soborului călugărilor de a-și alege egumen din mijlocul lor¹⁶. Va da o enciclopică „tuturor creștinilor târgovișteni, clerici și mireni”, „un scut în mâini cu care mai sigur să-și apere ortodoxia”, iar domnul Radu Mihnea va primi un lung tratat contra azimei latine¹⁷.

La 23 aprilie 1619, domnul Gvril Movilă va dăruia mănăstirii închinată din Stănești dreptul domnesc de vinăriciu din dealul Dobrușii (Vâlcea), vinăriciu pentru care vor fi certuri cu episcopia Râmnicului până la 22 septembrie, 1743 când episcopiei i se interzicea amestecul¹⁸.

După revenirea în Muntenia a lui Lukaris în 1620, când i se întărea venitul Vămii de la Ocna cea Mare, raporturile Patriarhiei Alexandriei cu Țările Române n-au mai fost însemnate, cu toate că, din urmașii săi, Gherasim Spartaliotis (1620–1636) trimitea o delegație în Țara Românească, Moldova și Rusia pentru activitate misionară și strângere de ajutoare, sau că Mitrofan Critopulos (1636–1637) va muri în Țara Românească în 1639. Cu sprijinul influentului domn Vasile Lupu, ajunge patriarh Nichifor Klarozanus sau Klaronzavnos (1639–1645), care după alegere, mulțumește protectorului său pentru plata datoriilor ce apăsau Patriarhia și vine în Țara Românească pentru a lua cele rămase de la înaintașul său, Critopulos¹⁹. În timpul păstoririi lui Klarozanus, care revine în Moldova în 1645, se deschide conflictul în jurul metocului de la Cairo, conflict presărat cu replici dure și cu dezbateri furtunoase până târziu, în perioada interbelică.

Precizări clare asupra originii acestui conflict ne aduce Dimitrie G. Ionescu. Pentru legăturile lor cu guvernul otoman și pentru asigurarea

¹⁶ Al. Elian, *op. cit.*, p. 919.

¹⁷ Nicolae M. Popescu, *op. cit.*, p. 433–434.

¹⁸ Dimitrie G. Ionescu G. Ionescu, *op. cit.*, p. 49.

¹⁹ I. Pulpea-Rămureanu, *op. cit.*, p. 67. O scrisoare a patriarhului Gherasim din 1631 adresată către arhimandritul Arsenie din Muntenia arată că primul trimetea preoți „pentru cercetarea moșiei noastre de acolo” (N. Iorga, *Domnii români Vasile Lupu, Șerban Cantacuzino și Constantin Brâncoveanu în legătură cu patriarhia Alexandriei*, ARMSI, t. XIII, 1932–1933, p. 146).

aprovizionării, sinaiții avea un metoh în Cairo, existent în secolul al XV-lea. Spre anul 1600, călugării vor să slujească Sfânta Liturghie în biserica metohului, fără a cere acordul canonic al patriarhului Alexandriei, sub jurisdicția căruia se afla Cairo. Sinaiții aveau doar învoirea patriarhului Partenie I al Constantinopolului. Cum Patriarhia Alexandriei avea puțini enoriași la bisericile sale, slujbele din metohul sinaiților le amenințau cu pustiirea și-i aduceau pagube materiale²⁰. Inițial, izbânda a fost de partea Patriarhiei, care obținea dreptul de a se opune săvârșirii Sfintei Liturghii. Dar sub următorul patriarh, Ioanichie Diodios (1645–1657), care numea într-o scrisoare din 28 martie 1648 pe domnul Moldovei, drept acela care „sprijină și întărește tot preanenorocitul neam al grecilor și toate sfintele Biserici ecumenice de peste tot locul“, situația se schimbă. Domnul ia partea sinaiților, ajungându-se la soluția ca sinaiții să slujească Sfânta Liturghie cu ușile închise, deci nu pentru public²¹. În cele din urmă se ajunge la o situație deplorabilă : metocul va fi ocupat de musulmani timp de trei ani (începând cu 1653), iar la moartea patriarhului Diodios, Patriarhia este ocupată de creditori pentru datoriile lăsate²².

La sinodul din Rusia, convocat în privința înnoirilor liturgice ale patriarhului rus Nikon, ținut în anii 1666–1667, vin prin Georgia patriarhii de Antiohia și Paisie de Alexandria (1657–1678), care vor scoate pe Nikon prin decret sinodal, iscălit de cei doi sus numiți, precum și de alți 29 arhieri : ruși, greci și sârbi²³. La întoarcere, până a trece prin Țările Române, unde va primi ajutoare (iarna 1669–1670), patriarhul Paisie este întâmpinat la Kiev de Ștefania, văduva lui Gheorghe Ștefan, fostă doamnă a Moldovei, pentru care el trimițea țarului o scrisoare de recomandare, în urma căreia doamna a fost chemată la Moscova și ajutată²⁴.

Pentru epoca ce începe cu deceniul al nouălea, Ioan Dură face niște remarci interesante. Acest autor apreciază că patronajul *exclusiv* exercitat de domnia români asupra patriarhatelor ortodoxe ale Răsăritului a durat până la 1681, când, în urma păcii de la Radzin, țarul „odată cu recunoașterea titlului său de către Poartă, a primit și dreptul de protecție asupra Bisericilor Ortodoxe ale Imperiului“. Domnia lui Petru I (1682–1725) va întări patronajul politic și

²⁰ Dimitrie G. Ionescu, *op. cit.*, nota 3, p. 16 ; I. Ivan *op. cit.*, p. 677.

²¹ N. Iorga, *op. cit.*, p. 143–144.

²² I. Ivan, *op. cit.*, p. 680. O opinie aparte la Dimitrie G. Ionescu care spune că din metohul Tzuvania, turcii fac geamie cu minaret și că abia în 1780 sinaiții au răscumpărat metohul, *op. cit.*, p. 20–22.

²³ N. Iorga, *Istoria bisericii românești ...*, v. II, p. 363 (din motive mai puțin cunoscute, patriarhii de Ierusalim și de Constantinopol n-au participat la sinod, primul fiind reprezentat de arhidiaconul Dosoftei).

²⁴ I. Pulpea-Rămureanu, *op. cit.*, p. 68 ; Dimitrie G. Ionescu, *op. cit.*, p. 25–26.

religios al Rusiei asupra Ortodoxiei. Cu toate acestea, după secolul al XVII-lea, Țările Române au continuat să susțină economic Ortodoxia, patronajul economic fiind orientat spre lumea ortodoxă greacă și durând până la 1864²⁵.

Cu păstoria lui Partenie Prochoros (1678–1688), raporturile Patriarhiei din Alexandria cu Țările Române devin mai statornice. Înainte de a ajunge patriarh, el a îndeplinit în Țările Române funcția de exarh al mănăstirilor închinată la Sfântul Mormânt. După ce hirotonea la Galați în noiembrie 1679 pe Simeon Capasulis ca ierodiacon, patriarhul Partenie prin actul din 16 mai 1680 așeza ca epitrop al moșiei Șegarcea pe marele postelnic Constantin Brâncoveanu, care urma să ajute pe preotul Partemie, omul Patriarhiei, care administra această moșie. Cu binecuvântarea aceluiași patriarh, mitropolitul Dosoftei al Moldovei va tipări o ediție românească din „Dumnezeiasca Liturghie“ (1683), în care, la pagina 25, apare intitulăția : „Prea Fericitul și Prea Cinstitul Părinte Domn și Episcop, Papă și Patriarh al Cetății Alexandriei, precum și al Libiei, Pentapolei, Etiopiei și a tot Egiptul, Părintele Părinților, Păstorul, Păstorilor, Arhiereul Arhiereilor, Apostolul al 13-lea și judecător a toată lumea“²⁶. Atât patriarhul Partenie cât și urmașul său, Gherasim al II-lea Pallados (1688–1710) au activat pentru înființarea în Țările Române, apreciate ca „țări liniștite“, a unor tiparnițe grecești²⁷. După o vizită făcută în 1691 în Țara Românească pentru ajutoare, patriarhul Gherasim ia parte la două momente solemne ale istoriei românilor de atunci : înmormântarea domnului Constantin Cantemir și întronarea lui Dimitrie Cantemir, petrecute în luna martie a anului 1693²⁸. În 1699, acest patriarh cerea domnului Constantin Brâncoveanu să sprijine tipărirea la București a unei lucrări de cuprins retoric (predici, panegirice etc.), care urma să fie răspândită printre creștinii ortodocși. Dascălul Marcu Cipriotul, profesor al școlii domnești, primește manuscrisul, dar nu este de acord cu tipărirea lui pe motiv că are păreri greșite care „ating dogma bisericii noastre“, poziție față de care patriarhul are următoarea atitudine, exprimată în răspunsul către domn „Doamne, dacă cumva Marcu a spus adevărul, iertat să fie ; iar dacă nu, cancerul să-i mănânce gura lui“. Acest răspuns este pus, de către Dimitrie G.

²⁵ I. Dură, *Voievozii Valahiei și patriarhiile ortodoxe din Orient în a doua jumătate a secolului al XVII-lea*, GB, 1982, nr. 9–10, p. 735.

²⁶ I. Pulpea-Rămureanu, *op. cit.*, p. 68–69 ; Dimitrie G. Ionescu, *op. cit.*, p. 25–26 ; M. Păcurariu, *op. cit.*, v. II, 1994, p. 260.

²⁷ Ioan Ivan, *op. cit.*, p. 680.

²⁸ Pentru relatare, vezi și Ion Neculce. *Letopiseșul Țării Moldovei și o sumă de cuvinte*, ediție îngrijită de Gabriel Ștrempele, București, 1982, pp. 342–347 („au încăllicat cu alaiu ș-au purces la Sfetei Neculaiu, de i-au cetit molițfeli de domnie dup- obicei“, iar după înscăunarea lui Dimitrie Cantemir, pe tatăl său, „I-au dus la Sfete Neculaiu de l-au îngropat“ întâmplându-se la prohodul lui „4 patrierhi, unul de Ierusalim și altul de Antiohia și altul de Alicsândria și unul mazâl de Țarigrad, Iacob“).

Ionescu, în legătura cu atmosfera de neîncredere din secolul al XVII-lea, cu învinuirea de calvinizanți, care se aducea permanent patriarhilor Alexandriei de după Chiril Lukaris²⁹.

Când va reveni în 1708, patriarhul Gherasim, alături de patriarhul Hrisant Notara al Ierusalimului, va sluji la sărbătoarea Nașterii Domnului în biserica Sf. Gheorghe-Nou din București, la înmormântarea mitropolitului Teodosie, precum și la urcarea pe scaunul mitropoliei Ungrovlahiei a lui Antim Ivireanul. La o dată nesigură (1707–1708), Brâncoveanu închina Patriarhiei, biserica Zlătari din București, care va deveni ulterior mănăstire. Reîncepea astfel șirul închinărilor de lăcașuri de cult, reluat după o îndelungată întrerupere. Astfel, pe 3 martie 1709, când pleca spre Alexandria, patriarhul avea motive de satisfacție, primind la plecare și un „car cu cai rădvan, un Buluc-bașă de seimeni, și dăruindu-l atât Măria Sa cât și boierimea țării, cine cu ce a putut“³⁰.

Cu privire la păstoria Patriarhiei de către Samuil Capasulis (1710–1723), referirile istoriografice arată situația dificilă a Patriarhiei, apăsate de uriașe datorii, dramatismul situației fiind ilustrat și de punerea amanet a candelor bisericii Sf. ierarh Nicolae. Patriarhul Samuil, ca de altfel majoritatea celor ce i-au urmat, figura doar nominal în scriptele Patriarhiei, restul timpului petrecându-l la curțile fanarioților, după ajutoare³¹.

Închinat Patriarhiei la 17 iulie 1713, metocul din București, care era mănăstirea cu hramul Adormirea Maicii Domnului, primea o danie ce consta din 300 vedre de vin anual din Dealul Negrovanilor Pichova «ot sud Saac»³².

Până la 1715., Patriarhia Alexandriei nu avea nici o mănăstire și nici un venit permanent în Țara Moldovei. Începutul îl face închinarea la 20 iulie a mănăstirii Hangu-Buhalnița din Neamț, după ce în aceeași zi cu concursul domnului Nicolae Mavrocordat, patriarhul „ca unul ce are titluș giudecătoriu lumii“, judeca și obliga pe Cantacuzini să cedeze acestei mănăstiri ce urma a fi închinată, satele Bălțătești și Mânjești. Conflictul dintre mănăstire și Cantacuzini datează de la 7 aprilie 1627, când Miron Barnovschi făcea schimb cu proprietarii satelor Bălțătești și Mânjești, dându-le satele Miclăușeni și

²⁹ I. Pulpea-Rămureanu, *op. cit.*, p. 69 ; Dimitrie G. Ionescu, *op. cit.*, p. 28, notele 5 și 6. Sub păstoria lui Gherasim, o lucrare a lui Meletie Pigas aflată într-un manuscris din biblioteca de la Văcărești a lui Constantin Mavrocordat, se tipărea la Râmnic în „Tomul Bucuriei“, 1705 („Pilda, bunilor Domni din trecut față de școala românească“ sau „Învățătura ortodoxă“), v. Dimitrie G. Ionescu, *op. cit.*, p. 6, nota 5.

³⁰ I. Pulpea-Rămureanu, *loc. cit.* ; Dimitrie G. Ionescu, *op. cit.*, p. 30.

³¹ I. Ivan, *op. cit.*, p. 681 ; Dimitrie G. Ionescu, *op. cit.*, p. 34 (articolul acestui autor despre relațiile Țărilor Române cu Patriarhia Alexandriei în epoca fanariotă, apărut înainte de 1935, este inclus în monografia citată la această notă).

³² T.G. Bulat, *Daniile lui Constantin vodă Brâncoveanu pentru Orientul ortodox*, BOR, 1964, p. 943. sunt singurele știri despre acest lăcaș de cult.

Căcăceni, Aceste din urmă două sate făceau parte din moșiile lui Isac Balica hatman, pe care domnul le ia socotindu-se singurul moștenitor, cu toate că existau alți moștenitori mai aproape Balicăi. Cele două sate schimbate prin abuz de Barnovschi au fost dăruite mănăstirii, dar Cantacuzinii, care socoteau schimbul nedrept, n-au recunoscut dania și au avut loc din acest motiv procese cu mănăstirea, până și după anul 1715³³.

În actul de închinare se afirmă că „Sfântul Scaun de la Alexandria, din pricina micului număr de creștini ce are, se află în sărăcie și împovărat de datorii mari“ și se închină mănăstirea „zidită de reposatul Miron Barnovschi voievod dinpreună cu toate moșiile și satele în toată a lor împrejmuire“³⁴. Aceeași realitate dureroasă o dezvăluie și actul din 28 septembrie 1717, de închinare a mănăstirii Sfinților Arhangheli din Vâlcea, „știind sfântul și apostolicescul Scaun al Patriarșii și mai mari cetăți Alexandrii că iaste scăpătat și lipsit, mai vârtos decât celelalte Patriarșii, și nu prea având ajutoare aicea în țară“³⁵. În 1716, când patriarhul Samuil era în țară, se închina Patriarhiei schitul oltean Breajba³⁶. În același an, patriarhul mijloca în fața lui Nicolae Mavrocordat pentru scutirea clerului mirean și a mănăstirilor de dăjdie, iar în 1718 se adresa Patriarhiei Constantinopolului pentru a se i da mănăstirea Cernica de lângă București. Ioan Mavrocordat care-și datora domnia patriarhului, îl sprijină, cu toate că Samuil nu întrebase pe mitropolitul Ungrovlahiei sau de urmașii ctitorului acestei mănăstiri care mai trăiau. Cu acordul Patriarhiei ecumenice, care însă nu avea această mănăstire sub conducerea sa, patriarhul Samuil va da o gramotă patriarhală din Egipt la 1 august 1718 prin care atribuia mănăstirea, Patriarhiei din Alexandria și o alipea ca metoh Zlătarilor³⁷. Cu largul sprijin domnesc, patriarhul a avut o atitudine autoritară în unele probleme ale bisericii moldovenești³⁸, fapt pentru care mitropolitul Gheorghe al țării (1723–1730) va căuta să înlătore amestecul

³³ Gh. Ungureanu, *Mănăstirea Hangului sau Buhalnița. Schiță istorică*, „Arhiva“, 1931, p. 335–345.

³⁴ Theodor Codrescu, *Uricariul*, vol. XXV, ed. a II-a, p. 329 („Sfinția Sa Părintele Patriarhu Chir Samuil ... venind așșderea în țara noastră, Moldavia, pentru a ne da blagoslovenii și poveți, i-am făcut cinstea și închinăciunea ce i se cuvine și l-am ajutat“).

³⁵ T. G. Bulat, *Documente cu privire la Oltenia*, RI, 1925–1926, p. 309.

³⁶ I. Pulpea-Rămureanu, *op. cit.*, p. 65.

³⁷ Dimitrie G. Ionescu, *op. cit.*, p. 39, 40 și nota 1, p. 41 (la 1750, mitropolitul Ungrovlahiei Neofit Cretanul recăștiga mănăstirea iar Patriarhia n-a putut intra în stăpânirea ei din cauza opoziției, *Ibidem*, p. 41–42).

³⁸ Este vorba de condițiile în care s-au desfășurat închinarea mănăstirilor amintite mai sus, de judecarea de către patriarh a litigiului dintre episcopia Proilaviei și episcopia de Huși, de eliberarea schitului Pocrov-Neamț de orice amestec arhieresc (I. Ivan, *op. cit.*, p. 681–682).

patriarhilor răsăriteni, arătând că sunt documente de la Alexandru cel Bun pentru neatârnare ^{38 his}.

Despre patriarhii Cosma al II-lea (1723–1737) ³⁹ și Cosma al III-lea (1737–1746) știm că doar au corespondat cu domnii fanarioți pentru buna chivernisire a averilor mănăstirilor închinat din Țările Române. Astfel Cosma al III-lea confirma pe călugărul Ioachim ca egumen la Zlătari, printr-o scrisoare din 20 mai 1737, deoarece conducerea centrală era la Zlătari, iar în Stănești și Șegarcea se aflau doar câțiva călugări ca vechili. În anii 1743 și 1747, Constantin Mavrocordat fixa sume în groși și taleri care urmau să fie date pentru întreținerea a două școli în Egipt, dar se pare că banii nu s-au dat niciodată ⁴⁰.

O importanță deosebită pentru apărarea și întărirea ortodoxiei a avut-o tiparul. O situație mai bună deținea catolicismul care prin Congregația de Propaganda Fide trimițea un număr însemnat de cărți în Balcani, atacând deosebirile dogmatice. Pentru Ortodoxie era greu să-și organizeze o campanie de tipărituri, pe care Propaganda Fidele urmărea atent în Peninsula Balcanică. Încercările lui Lukaris și Nicodem Metaxas de a instala o tipografie greacă la Constantinopol eșuează în 1627, în țările Europei Occidentale cărțile editate de ortodocși întâmpină dificultăți, iar la Veneția cenzura Vaticanului face imposibilă orice publicare a unui text de polemică ortodoxă. Prin creionarea acestui cadru, înțelegem ușor importanța deosebită a Țărilor Române, care au fost alese de patriarhul Ierusalimului, Dositei Notara, ca teren prielnic pentru o acțiune tipografică de mare amploare, după ce anterior patriarhul eșuase în tentativă de a întemeia o tipografie greacă în Rusia ⁴¹.

O statistică pe baza tipăriturilor românești care sunt numai în limba greacă și care s-au găsit la biblioteca Patriarhiei arată existența a 21 de cărți diferite, care cu dubletele, se ridică la 44 de cărți apărute între anii 1682 și 1728 (una singură fiind din 1768). Tipăriturile, incluse în cei 46 de ani, ilustrează faptul că legăturile noastre cu Alexandria au fost întărite prin dese călătorii însoțite de șederi lungi la noi, de unor patriarhi ca : Partenie I, Gherasim al II-lea sau Samuil

^{38 his} Pentru amănunte, v. Al. Elian, *Moldova și Bizanțul în secolul al XV-lea*, în vol. „Cultura moldovenească în timpul lui Ștefan cel Mare”, București, 1964, p. 97–179 ; Ștefan S. Gorovei, *La începuturile relațiilor moldo-bizantine*, în vol. „România în istoria universală”, III, 1, 1988, Iași, p. 853–879.

³⁹ De la acest patriarh care nu a vizitat Țările Române s-a păstrat în biblioteca Patriarhiei lucrarea „Manual despre Purcederea Sfântului Duh”, v. Petre Ș. Năsturel, *Vechi tipărituri românești în Biblioteca Patriarhiei din Alexandria*, „Ortodoxia”, 1952, p. 522.

⁴⁰ Dimitrie G. Ionescu, *op. cit.*, p. 42, 56–60.

⁴¹ C. Papacostea-Danielopolu, L. Demeny, *op. cit.*, p. 160–162. Se tipăresc cărți între 1685 și 1698, iar tipografia din Cetățuia era destinată tipăriturilor grecești spre deosebire de mănăstirea Neamț, centru de limbă și literatură română (*Ibidem*, p. 163).

Capasulis. Între 1642 și 1830 sunt 178 de tipărituri grecești, dintre care 18 în secolul al XVII-lea și 73 în secolul următor. Biblioteca Patriarhiei avea în secolul al XVII-lea șapte titluri, însumând 14 cărți, adică 42% din totalul cărților grecești tipărite la noi. În secolul ulterior, biblioteca are 12 titluri, adică 29 de cărți, cu un procent deloc neglijabil de 16%⁴².

Cu sprijinul lui Constantin Mavrocordat ajunge patriarh, duhovnicul domnului, Matei Psaltul (1746–1766), care este hirotonit la București, fapt ce arată prestigiul mitropoliei Ungrovlahiei în cadrul bisericii răsăritene. Rămânea doar să i se acorde un loc corespunzător în ierarhia mitropoliilor dependente de Patriarhia ecumenică. Probabil locul întâi ocupat de Caesarea Capadochiei a fost hotărât să i se acorde mitropolitului Ungrovlahiei ca locțiitor, încă de pe vremea lui Neofit I (1739–1740). Evenimentul se petrece sigur sub Grigore al II-lea prin scrisoarea sinodală adresată acestuia la 10 octombrie 1776⁴³.

Patriarhul Matei a încercat unirea cu monofiziții (1751), trimițând o misiune în Absinia, dar nu s-a reușit deoarece regele Absiniei Iyasu al II-lea care era favorabil unirii, moare în 1755⁴⁴. Patriarhul va manifesta grijă pentru desemnarea egumenilor la mănăstirea Șegarcea-Dolj și la Zlătari și după demisie, vine în Muntenia unde primește dania unor imobile din partea familiei Marga. Din 1766, Patriarhia stăpâna și biserica Sf. Ilie din Iași⁴⁵. Este ultimul patriarh al Alexandriei care a trecut prin Țările Române.

Situația materială precară a Patriarhiei se păstrează și în timpul păstoririi lui Chiprian (1766–1783). În anii 1779 și 1781, el cerea arenda averilor mănăstirii de la Zlătari pentru a întreține cele trei școli înființate la Alexandria pentru tinerii greci și arabi ortodocși și pentru unele construcții de biserici începute aici⁴⁶. În Țările Române, la 1767 tipografia Mitropoliei din București se transforma în „Tipografia de curând înființată a neamului ortodox al grecilor din București“, iar în 1769 se reedita „Învățătura ortodoxă“ a lui Meletie Pigas⁴⁷.

După calcule relative care nu includ totalitatea daniilor, Patriarhia Alexandriei ar fi avut în Țările Române : două mănăstiri, patru mîtoace și 11

⁴² Petre S. Năsturel, *op. cit.*, p. 522–523.

⁴³ Al. Elian, *Legăturile Mitropoliei Ungrovlahiei ...* ; p. 934.

⁴⁴ I. Crăciunaș, *op. cit.*, p. 381.

⁴⁵ I. Pulpea-Rămureanu, *op. cit.*, p. 72 ; Dimitrie G. Ionescu, *op. cit.*, p. 45.

⁴⁶ Gramota din 22 august 1779 arată că Patriarhia avea „mare trebuință pentru împlinirea (sic) a multor nevoi ce se ivesc mereu“ și se cerea boierului Alexandru să intervină la domnie ca să se dea suma de 300 de lei pe an (I. Mușțețeanu, *Documente grecești privitoare la mănăstirile închinute*, BOR, 1932, p. 140–143). În gramota din 5 ianuarie 1781, patriarhul cerea egumenului Meletie să trimită arenda de 600 lei și „să administrezi cu credință lucrurile ei (ale mănăstirii – n.n.) și să le mărești după cuviință“ (*Ibidem*, BOR, 1931, P. 518–521).

⁴⁷ C. Papacostea-Danielopolu, L. Demeny, *op. cit.*, p. 178.

moșii ⁴⁸. Cu excepția câtorva daniilor din deceniile doi-trei ale secolului al XVII-lea, majoritatea daniilor se grupează în secolul fanariot, realitate ce subliniază faptul că fanarioții și-au avut atenția fixată spre lumea ortodoxă greacă. Cu un procentaj atât de redus, se poate spune că bunurile închinare Alexandriei erau puțin vizate de așezământul lui Leon Tomșa (1631), de hrisoavele de „dezînchinare“ a marilor mănăstiri ale țării emise de Matei Basarab sau de blestemul arhieresc întrecut cu „anaftema“ și „maranafta“, de care nu pot să scape nicidecum sufletele, pronunțat de Anastasie Crimca contra celor ce în viitor ar încerca să închine Dragomirna ⁴⁹.

*

*   *

La capătul demersului nostru, se pot ridica unele probleme care merită a fi aprofundate de specialiști. Aici avem în vedere împrejurările care au favorizat apropierea Patriarhiei de Țările Române, precum și discuțiile legate de prezența înaltelor fețe bisericești (identificarea participanților nu este sigură) la întrunirile sinodale ieșene (1594–1595) și de conținutul acestor discuții ținute secret. O altă problemă privește întocmirea unei statistici a tuturor daniilor făcute Patriarhiei de către Țările Române (moșii, mănăstiri, schituri), întrucât în această privință cercetătorii întâmpină dificultăți ⁵⁰. Este utilă, credem, o analiză minuțioasă a documentelor ecleziastice din limba grecească incluse în unele volume ale colecției de documente Hurmuzaki, îngrijită de Nicolae Iorga.

Egumenii mănăstirilor închinare se rânduiau de Patriarhie și se recomandau domnului și mitropolitului spre recunoaștere și instalare. Este dificil de dezbătut mecanismul prin care erau colectate ajutoarele din Țările Române și modul prin care se înnoiau scutiile fiscale acordate bunurilor care aparțineau mănăstirilor închinare Patriarhiei, precum și în cazul scutiilor acordate la transportul pe teritoriul Țărilor Române a daniilor făcute în bani, alimente, diverse obiecte de cult. Cu excepția păstoririi lui Samuil Capasulis, care, beneficiind de largul concurs al Patriarhiei ecumenice și al domnului Nicolae Mavrocordat, a încălcat uneori justiția ecleziastică, în genere raporturile Patriarhiei cu țările Române au fost constante, pașnice, Alexandria având nevoie de privilegiile economice ale românilor. Se cunoaște ce declara patriarhul Iacob

⁴⁸ T.G. Bulat, *Românii ortodocși și creștinătatea răsăriteană*, BOR, 1943, Nr. 7–9, P. 23. Pentru alte amănunte, v. Dimitrie G. Ionescu, *op. cit.*, p. 49–63.

⁴⁹ N. Iorga, *op. cit.*, v. I, p. 265–266.

⁵⁰ Aici enumerăm: data nesigură a închinării bisericii-Zlătari din București (între 1707–1708, v. I. Pulpea-Rămureanu, *op. cit.*, p. 70) și mănăstirea cu hramul Adormirea Maicii Domnului (care era metocul din București, închinat în 1713) pe care ne este greu să o identificăm (T.G. Bulat, *Daniile lui Constantin vodă Brâncoveanu...*; *loc. cit.*).

în preajma secularizării, la 15 aprilie 1863 : „Tronul nostru alexandrin se ținea numai cu venitul moșiilor din Țările Române și acum ce să ne facem“⁵¹.

Patriarhii ortodocși răsăriteni erau conștienți de puterea voievozilor Țărilor Române, care puteau să-i ridice sau să-i înlătore de pe scaunul patriarhal. De teama de a nu pierde privilegiile economice ale Țărilor Române sau propriul scaun (amintim de problema metohului de la Cairo rezolvată de Vasile Lupu în defavoarea Patriarhiei Alexandriei), patriarhii au fost nevoiți uneori să se conformeze dorinței puternicilor domni români.

Din cei 14 patriarhi Alexandrini care au păstorit de la 1590 până la 1783, nouă au călătorit în Țările Române, majoritatea dintre ei beneficiind de tradiționala ospitalitate românească. Cu prilejul acestor vizite, de pe urma cărora strângeau ajutorul și mila românească, ei țineau la Iași și București cuvântări de combatere a catolicismului și calvinismului (mai ales în perioada de până la 1620) și aduceau sfinte moaște, icoane și mai ales cărți de cult care sunt foarte numeroase pentru perioada în care aveau loc dese călătorii (între anii 1678 și 1723).

Din analiza relațiilor Patriarhiei cu Țările Române pe parcursul celor două secole se poate constata că Alexandria nu a fost mereu o Biserică bine organizată, că patriarhii mai cu seamă în epoca fanariotă, trăiau în alte părți, iar numărul redus al creștinilor ortodocși (în comparație cu numărul ridicat al monofiziților, despărțiți de Biserica ortodoxă) nu putea impune un patriarh care era cerut de la Constantinopol, acolo unde însă influența domnilor români era importantă și unde se primeau ușor sugestiile lor.

LES LIASONS DU PATRIARCAT D'ALEXANDRIE AVEC LES PAYS ROUMAINS

R é s u m é

L'auteur suit le début et l'évolution des rapports entre les Pays Roumains et le Patriarcat d'Alexandrie le long de deux siècles insistant surtout sur les moments principaux de ces liaisons. Les premiers contacts avec Alexandrie ont eu lieu assez tard à cause de la lointaineté géographique mais, à commencer par le patriarche Meletie Pigas, le Patriarcat d'Alexandrie va constamment chercher l'appui des Pays Roumains. Dans les circonstances des actions de prosélytisme effectuées par les Catholiques qui s'intensifiaient dans l'Europe D'Est, les Pays Roumains sont perçus par le Patriarcat en tant que centre important de défense de l'Orthodoxie. C'est la raison pour laquelle les patriarches agissent en vue de l'intensification des liaisons avec les princes roumains dont ils recevaient d'importantes sources d'argent. Plus tard, le Patriarcat

⁵¹ T.G. Bulat, *Românii ortodocși...*, p. 7.

sera aussi le bénéficiaire de notables offrandes consistant en monastères, couvents et domaines. On consolide en même temps l'influence des princes roumains sur les patriarches qui, de peur de ne perdre les privilèges économiques ou même le trône, se voient obligés parfois de se conformer aux désirs de ceux-ci. Il est intéressant à signaler que les 14 patriarches alexandrins qui ont dirigé de 1590 à 1783, neuf ont travaillé dans les Pays Roumains où ils ont bénéficié de l'appui des habitants du pays et de ses commandants.